

Utförsäkringskedjan och dess konsekvenser

Referat från seminarium i ABF-huset 20/4 2010.

Arr: föreningen Resurs och ABF Stockholm.

Seminarieret inleddes med att kvällens moderator, Lennart Körling, läste upp alliansens nej till att delta i kvällens överläggningar med motiveringen att inga konstruktiva samtal kunde föras med övriga debattdeltagare, vars åsikter redan var kända och omöjliga att påverka och för övrigt fanns det ingenting som hette ”utförsäkringslagen” och därför ingenting att diskutera.

Därefter tog Jenny Fjell från Resurs ordet och läste upp ett av de många brev som kommit henne till handa från utförsäkrade personer i mycket svåra situationer. Brevet var från en 45-årig kvinna med skador i ländrygg och nacke och daglig migrän, som varit utförsäkrad sedan november 2009. Hon levde helt isolerad med hund och 11-årig dotter i en stuga i skogen utan varesig telefon eller andra förbindelser. För att få socialbidraget att räcka till hundmat måste hon och dottern leva på havregrynsgrot halva månaden och nu orkade hon snart inte mer, hade planerat för sin begravning, ville inte leva utan sin kära hund. Jenny Fjell mottog flera brev i veckan av det här slaget, berättade hon.

Därefter framträdde Vera Renella och berättade att sången hjälpt henne att överleva och hon framförde därefter en vacker visa till gitarrackompanjemang. Hon hade kämpat i tio år för att få en diagnos, berättade hon.

Nästa inslag utgjordes av en redogörelse av psykologen vid KI, Anders Andrén för en enkät som gjorts bland Resurs medlemmar på nätet om hur de påverkats av beslutet om utförsäkring. 124 personer hade svarat, det var alltså inte frågan om något representativt urval utan man hoppades kunna utveckla undersökningen och återkomma senare med mer material. Målet var att försöka följa utförsäkringsprocessen hos så många personer som möjligt, men att få till ett representativ undersökning var mycket svårt eftersom myndigheterna inte var beredda att satsa på en sådan studie, bl a av kostnadsskäl – ett problem som senare återkom i debatten flera gånger.

Den aktuella undersökningsgruppen hade delats in i en rad undergrupper beroende på hur länge man varit sjukskriven, om man hotades av utförsäkring, redan var utförsäkrad osv. Många led av både fysiska och psykiska problem och flertalet hade upplevt hela processen kränkande. Både självmordstankar och självmordsförsök låg nu på mellan 4 och 5 procent mot 0,32 i normalbefolkningen. Över 80 procent kände sig mer deprimerade än tidigare. 11 procent uppgav att de blivit mer aktiva i sitt arbetssökande genom utförsäkringen eller hotet härom, men 39 procent hade inte ökat sitt arbetssökande.

Sedan följde en videointervju med professorn i offentlig rätt i Lund, Lotta Wästerhäll som underströk att lagstiftning som reglerar förhållandet mellan det allmänna och den enskilde måste bygga på en uttalad och utvecklad etik om det som sammanfattningsvis kunde kallas ”mänskligt gott”. Med detta menade hon normer om mänsklig värdighet, autonomi, solidaritet, medmänsklighet och godhet och hon betonade att etik och rätt hör ihop, kanske särskilt på detta område. I förhållande till samhället är den enskilde ensam och svag och just därför är det så viktigt lagstiftningen värnar om individens trygghet och rättigheter. Det är detta som menas med en rättsstat.

Hon talade också om betydelsen om en frisk arbetskraft. Detta hade redan Bismarck insett när han byggde upp sitt socialförsäkringssystem i det gamla Tyskland, dvs betydelsen för hela samhället av att arbetstagarna är friska för att härigenom kunna göra ett fullgott arbete. Lagstiftning som värnar individens hälsa och möjlighet att tillfriskna efter sjukdom är alltså avgörande för samhällsutvecklingen. Hon underströk att trygghetssystemet måste omfatta alla medborgare – att utesluta några ur detta system för att hänvisa dem till socialtjänsten var cyniskt och helt oacceptabelt. Hon underströk också att det var viktigt att tala och sprida kunskap om de problem som brister och fel på området kunde föra med sig. Det kunde ge ringar på vattnet.

Nästa talare av juristen Nadia Hatem som sedan ett år drev en juristbyrå med särskild inriktning på bl a överklagande i försäkringsärenden. Det var mycket svårt att ändra beslut genom s k omprövning, sade hon, men uppmanade ändå alla att hålla ut och gå vidare även till nästa instans genom överklagande. Länsrätten brukade ändå ibland mildra besluten, sade hon. Nästa instans var kammarrätten och därefter regeringsrätten, numera förvaltningsdomstolen, men så långt var det knappast möjligt att driva processen. Omprövning måste ske inom två månader och överklagande inom tre veckor. Rättshjälp hade man inte rätt till men genom hemförsäkring – som dock flertalet klienter saknade – kunde man få sina kostnader täckta. Hon upplyste också om att det var allmänläkarintyget som gällde, ej specialistläkarintyg, eftersom det ålåg allmänläkaren att göra en samfäll bedömning. Någon i publiken upplyste om att det hittills tagit ett år att få ett ärenden omprövat och nu hade ärendemängden sexdubblat vilket innebar en väntetid på sex år, innan processen var klar. Denna långa väntetid var ett annat plågsamt problem som flera gånger återkom i debatten.

Därpå talade Britta Ring från föreningen Solvens som ägnar sig åt att hjälpa människor till skuldsanering. 400 000 personer har obetalda skulder i Sverige och av dem som får skuldsanering har 1 av 3 sjukförsäkring. Det är alltså frågan om människor som blivit sjuka och därför kommit efter med betalningarna. Vad det kokar ner till är människors rätt att bo, äta och ha kläder på kroppen, betonade Britta Ring. Hon berättade om ett fall med en kvinna som efter vräkningsbesked tagit sig till socialkontoret med hjälp av sin rollator och där fått beskedet att man endast fick boka tid per telefon. Hon fick återkomma nästa dag då telefon fanns tillgänglig på kontoret och ringa in till socialtjänsten i nästa rum för att boka tid. Försök att häva vräkningen misslyckades och hon fick i stället plats på hotellhem för 18 000:-, mot 13 000:- som var hennes bostadskostnad tidigare, och stressen gjorde även att hennes dotter som just skulle börja på gymnasiet hoppade av skolan. Efter 1 ½ år fick hon ut ersättning, men beloppet tog socialtjänsten genast hand om som ersättning för kostnaden på Hotellhem. Ett fullständigt helvete, alltså, och de människor som tog kontakt med insolvensstockholm.se var fullständigt förtvivlade, intygade Britta Ring.

Så gick ordet till distriktsläkaren Bengt Järhult som också valde att illustrera den pågående händelseutvecklingen med hjälp av ett fall. Det gällde en medelålders byggnadsarbetare som hela sitt liv arbetat i ett familjeföretag på hemorten, ända tills han fallit från en byggnadsställning och ådragit sig flera svåra och svåråterläkta frakturer. Det naturliga och rimliga hade varit att han fått fortsätta på deltid med 50 eller 25 procent sjukersättning, men i stället bedömdes hans arbetsförmåga till 100 procent och han ålades att ställa sin arbetskraft till förfogande i hela riket. Ett fullständigt orimligt krav, detta, att han skulle lämna sitt liv och sin hemort och vem skulle fö vilja anställa en handikappad person? Följden blev att han fottsatte på heltid i familjeföretaget med stor risk för förvärrad skada och framtida invaliditet.

Järhult betonade att den s k ”sjuknärvaron” ökat starkt genom den nya lagstiftningen, vad priset härför blir i framtiden vet ingen, bl a därför att Arbetslivsinstitutet lagts ner. Det var en av den nya alliansregeringens första åtgärder. Han underströk att det stora flertalet av hans patienter ville arbeta och göra rätt för sig, men nu fanns det laglig rätt att avskeda folk pga sjukdom, anförandes individuell arbetsbrist. Han såg detta som den yttersta konsekvensen av ett samhälle som lagt allt vad solidaritet heter åt sidan för att uteslutande satsa på materiell tillväxt. Sjukdomsbegreppet och arbetsförmågan var kameleontiska begrepp som kunde användas lite hur som helst och, menade han, och framhöll att det var absolut nödvändigt att göra individuella bedömningar av varje sjukskriven person. Den s k ”economical man” hade han aldrig träffat på, det var en myt att man kunde tvinga folk i arbete genom ekonomiska påtryckningar, en myt som odlades på groggverandorna och bars upp av föraktet för svaghet, ansåg han.

Psykologen, fil.lic Carina Nilsson, pensionerad utredare på LO inom arbetslivs- och sjukförsäkringsområdet samt f d sekreterare i Rehabiliteringsutredningen och socialdemokratisk kommunpolitiker och ordförande i en socialförsäkringsnämnd i Uppsala talade därefter med utgångspunkt från sin bok ”Utanförskap – för vilka och varför” där en mängd (fingerade) fall från hennes tid i socialförsäkringsnämnden finns redovisade. Tidigare hade hon även skrivit ”Den tärande tiden” om bl a det ökade tempot i samhället och arbetslivet och hur illa det stämmer

med människors naturliga rytm. Hon betraktade den nya ordningen som en bestraffning av den enskilda när det egentligen var arbetsplatsens utveckling och förebyggande åtgärder man borde ägna sig åt. Hon underströk att flertalet långvarigt sjuka hade s k multipla diagnoser där man inte kunde bara utgå från en diagnos i bedömningen som försäkringskassan ofta gör. Men det gamla arbetsgivaransvaret som gjorde att arbetsgivaren fick stå för de första 14 dagarnas sjukskrivning och sedan ålades ett rehabiliteringsansvar innefattande justering av både arbetsplats och arbetsuppgifter, var nu helt borttaget och folk kunde sägas upp pga av s k personlig arbetsbrist. Hon förespråkade, liksom flertalet övriga talare, individuell prövning i varje enskilt fall och dessutom en bojkott av Dagens Nyheter till dess att ledarskribenten Hanne Kjölér – främsta förespråkaren för fuskteorin - fått sluta på ledarsidan.

Töres Theorell, professor emeritus i psykosocial miljömedicin vid KI var siste talaren före paus – därefter vidtog bl a utfrågning av de rödgröna politiker som, till skillnad från alliansens repressanter, kommit till mötet. Denna del av sammankomsten omfattas emellertid inte av detta referat.

Töres Theorell hade varit närvarande vid den hearing i Riksdagshuset som föregick införandet av den nya lagen om rehabiliteringskedjan och berättade att samtliga då hade varit mycket kritiska mot förslaget. Det gällde både LO och TCO med även företagsrepresentanter och företrädare för försäkringskassan och arbetsförmedlingen. Han själv hade spetsat till diskussionen genom att säga att processen med många överklaganden och långa överklagandetider riskerade att öka både självmord och hjärtinfarkt i denna utsatta grupp, ett uttalande som han kritiserats för i riksdagen senare. Men, som han sade, vi måste våga tala om verkligheten som den ser ut, även när den är hemsk och skrämmande.

Töres Theorell var noga med att understryka att det gamla systemet inte heller fungerade bra, framför allt var det fel att låta människor gå sjukskrivna i årtal utan att några åtgärder sattes in. Denna brist på rehabiliteringsresurser hade varit märkbar redan i slutet av 80-talet och förvärrats under hela 90-talet liksom även under 2000-talet, sade han. Han underströk också att arbetslivet genomgått mycket stora förändringar och blivit mycket mera krävande särskilt på 2000-talet – då dessutom den globala finanskrisen förmörkat läget ytterligare. Att nu hitta möjligheter att stanna kvar på arbetsplatsen även om man drabbats av handikapp eller sjukdom var mycket svårare än förr.

En brytpunkt hade inträffat i mitten av 90-talet då försäkringskassans chefen Curt Malmberg fick i uppdrag att ”sanera” sjukskrivningarna. I samband med en tv-intervju konfronterades han med att hans egen utredningsavdelning visat att andelen fuskare inom systemet var 2 procent medan han själv sagt att det var 20 procent. Hans svar var att detta ”inte spelade någon roll”! Töres Theorell ville inte förneka att det förekommit många onödiga och slarviga sjukskrivningar och att läkare alltför lättsinnigt valt att förlänga sjukskrivningen när folk bett om det – det fick man nu bära följderna av. Och för de ”dubbelutförsäkrade”, alltså de som saknade både sjukpenning och arbetslöshetsunderstöd var situationen särskilt svår. För dem återstod bara att söka socialbidrag vilket innebar att man först tvingades sälja sina ägodelar och göra sig av med sin bostad om den var för stor för att sedan försöka överleva på s k försörjningsstöd på några tusenlappar i månaden. Det var också i mitten av 90-talet som talet om fusk i sjukförsäkringssystemet satte igång på allvar, sade han. Och det hade fortsatt trots att siffrorna visade att sjukskrivningarna hade börjat gå ner redan 2003-2004 och att alltså de på förhand starkt kritiserade förändringarna som infördes 2008 förmodligen inte var nödvändiga och inte heller hade påverkat kopplingen mellan arbetslöshet och sjukskrivning märkbart. Det var just denna koppling som det nya systemet skulle upphäva, ett regeringsmål som alltså redan var överspelat.

Töres Theorell var nu ordförande i en arbetsgrupp inom TCO med uppgift att följa utvecklingen på området, men han betonade starkt att det var en parlamentarisk kommitté som borde tillsättas för att kartlägga effekterna av det nya systemet. Också försäkringskassornas personal, som inte fått tid att förbereda sig, hade drabbats hårt av alla nya krav – även detta var ett mycket allvarligt problem, framhöll han. Ja, hela saken var alldeles för allvarlig för att överlämnas åt partipolitiken, avslutade Töre Theorell.

Kerstin Vinterhed